

Kandidatnummer 22

Individualistisk forståelse av samfunnets endringer

Frafall i videregående opplæring og endringer i arbeidsmarkedet, sett fra et diskursanalytisk perspektiv.

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for Helse og Sosialvitenskap
Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag
Emnekode: 981-E1
<http://www.usn.no>

© 2017 kandidatnummer 22

Denne avhandlingen representerer 20 studiepoeng

Forord

«Det som dypest sett er menneskelig variasjon, plager og funksjonsvansker i tiden, underlegges en individualmedisinsk forståelse. Vi skiller ut det unormale fra det normale og underslår at grensene mellom «det normale» og «avvik» er et normativt, langt mer enn et vitenskapelig spørsmål.» (Klyve, 2017)

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	5
2	Frafall i videregående opplæring og et arbeidsmarked i endring	6
2.1	Hvordan forstå frafall?	6
2.2	Et arbeidsmarked i endring	9
3	Dagsaktuelle artikler	11
3.1	Samtidsdiagnose	11
3.2	Samtidsdiagnose av Arne Klyve	12
3.3	Ikke siden midten av 1990-tallet har andelen unge uten arbeid vært høyere enn i dag.....	13
4	Diskursanalyse for å avdekke strukturene	15
4.1	Produserte virkeligheter	15
4.2	Produserte subjekter	15
4.3	Kollektive identiteter	16
4.4	Diskursanalysens sosiale fakta	17
5	Oppsummering	18
6	Litteraturliste	19
7	Vedlegg 1	20

1 Innledning

Vi har gjennom de siste tiårene gått igjennom en stor samfunnsmessig utvikling som har ført til endringer i hvordan man kommuniserer, sosialiseres og vi har et globalt samfunn som de fleste ungdom er en del av, men som foreldregenerasjonen ikke er født inn i på samme måte som ungdommen selv (Frønes, 2011, s. 121; Krokan, 2008, s. 137; Woodman & Johanna, 2015, s. 17). Generasjonen som nå vokser frem har blitt født inn i et samfunn der de fra barn av er forhandlende individer, men stadig mer avhengig sine foreldre (Glaser, 2008; Sommer, 2014, s. 155). Den videre individualiseringen i det globale samfunnet fører også til at det finnes mange flere valgmuligheter, der ungdommen kan forme sin egen livsfortelling (eng: «choice biography») (Woodman & Johanna, 2015, s. 40). Individualiseringsprosessen har ikke kun et utspring i et kollektivt ønske om individualisering. Det er også slik at samfunnsutviklingen har tvunget oss til å velge og forme oss selv, skape vår egen identitet. Dette i fravær av tilskrevne sosiale posisjoner som tidligere fantes (Aakvaag, 2008, s. 270).

I denne oppgaven vil jeg se på problemstillingen: «Hvordan kan vi forstå at så mange ikke fullfører videregående opplæring, og hvorfor det er vanskelig for så mange å komme inn på arbeidsmarkedet?». Videre vil jeg trekke frem to artikler for å belyse problemstillingene, og avslutningsvis benytte meg av Foucaults begreper innen diskursanalyse for å belyse hvordan problemstillingen kan forstås.

2 Frafall i videregående opplæring og et arbeidsmarked i endring

Hvordan har dagens ungdom det egentlig? Hvordan er egentlig hverdagslivet til en gjennomsnittlig norsk ungdom? Hvordan er det å skaffe seg en deltidsjobb ved siden av skolen? Er det like lett å bare tusle ned til kiosken «på hjørnet» og spørre om man kan jobbe litt et par kvelder i uka, eller jobbe litt på lageret til hjørnestensbedriften som pappa jobber i?

Alle slike spørsmål er viktig å få et grunnleggende innblikk i siden det er veldig lett å legge sin egen forforståelse til grunn i møte med fenomener. Forforståelse er det man innen hermeneutikken kaller for ulike meningskontekster man har når en skal tilnærme seg en annens virkelighetsforståelse (Røkenes & Hanssen, 2012, s. 14). Habermas på sin side bruker begrepet «livsverdener» når man skal forstå og kommunisere med andre (Aakvaag, 2008, s. 177). Dette fenomenet, der en generasjon legger til grunn sin egen oppvekst og felles livsopplevelser, er det Mannheim beskriver som «the sociology of generations» (Mannheim i Woodman & Johanna, 2015, s. 62). Men som vi vet gjennom dette studiet er det særdeles store endringer i samfunnet som har endret ungdommenes rammebetingelser for sosialisering, skole og arbeidsliv.

2.1 Hvordan forstå frafall?

For å skulle prøve å forstå hvorfor så mange unge slutter på skolen er det behov for å se på definisjoner og tall som først sier noe konkret om problemstillingen. Som jeg senere vil komme nærmere inn på er det lett at offentlige diskurser produserer såkalte sannheter som kanskje ikke gjenspeiler seg når man ser på konkrete tall (Aakvaag, 2008, s. 310). Når det kommer til utfordringer med frafall i videregående opplæring har den offentlige diskursen vært kraftig økende de siste 7 årene. Et raskt analysesøk i nyhetsdatabasen «Atekst Retriever» viser at begrepene «fracfall», «fracfall skole» og «fracfall videregående» nesten ikke var å finne i norsk presse før år 2006 (Vedlegg 1). Derimot ser vi en markant økning i nyhetsbildet frem til 2010 og begrepene har blitt brukt tilnærmet stabilt de påfølgende årene. Ut ifra dette kan det være lett å se for seg at frafallet i skolen, og i videregående opplæring er en økende trend i samfunnet. Ser vi

derimot på statistikk fra Statistisk Sentralbyrå ser vi at vet aldri tidligere har vært flere som har fullført videregående opplæring noen, både på normert tid og i løpet av en femårs periode (Statistisk Sentralbyrå, 2016). Så hvordan kan vi da forstå det økte fokuset på dette området?

Når det på den ene siden er flere som starter videregående opplæring, og det samtidig er flere som gjennomfører kan det lett virke som at dette ikke burde være en aktuell diskurs. Men som det innledningsvis ble nevnt så er det andre rammevilkår i samfunnet som gjør at temaet «frafall» er så fremtredende i debattene. Gjennom utviklingen fra et industrisamfunn til et kunnskapssamfunn har vi definert kunnskap som en viktig sosial kapital (Frønes, 2013, s. 127; Vike, 2004, s. 85-86). Sosial kapital for å lykkes innen utdanning er et tema som kommer frem i NOVA Rapport «Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge» (Backe-Hansen & Hydle, 2010).

«Tette relasjoner («bonding») mellom unge og deres ansvarshavende voksne kan tjene som sosial kapital for at de unge skal lykkes i utdanningssystemet. Samtidig genererer vellykket utdanning sekundærrelasjoner som i Putnam tradisjonen kan betegnes som «bridging» og «linking» typer av sosial kapital. Disse kan være til de unges fordel på arbeidsmarkedet og de kan føre til at de engasjerer i nettverk som understøtter det sivile samfunn og politikk.» (Lauglo i Backe-Hansen & Hydle, 2010, s. 127)

Vi vet at dagens ungdom har en tettere, positiv og tryggere relasjon med sine foreldre (Øia & Vestel, 2014). Gjennom Lauglos resonnement over kan vi se hvordan sosial kapital fra en generasjon til en annen kan ha en selvforsterkende effekt. Positiv sosial kapital fra foreldrene, fører til høyere utdanning hos barnene og videre som en fordel på arbeidsmarkedet når de unge voksne skal ut i arbeidslivet. Hva skjer da med de som ikke opplever denne positive sosiale kapitalen fra sine foreldre? Vil dette ha en utstøtningseffekt fra utdanningen og kunne føre til frafall? Laugo (i Backe-Hansen & Hydle, 2010, s. 113) sier at det kan være vanskelig å definere hva som er positiv og negativ sosial kapital, siden dette legger til grunn hva som er aksepterte verdier i samfunnet. Noe som er under stadig endring og blir da handlende om idealer. Det vil si at vi som samfunn har verdier og normer som vi definerer som «innenfor» og

«utenfor», og hvis den sosiale kapitalen et individ besitter ikke er «innenfor», vil da muligens dette bli definert som negativ sosial kapital, noe som kan virke utstøtende fra det etablerte utdanningsløpet.

Er det slik at det finnes utstøtingsmekanismer fra et sosialt lag, inklusiv utdanning, gjennom forskjellige verdier og verdsetting av sosial kapital, som bidrar til at individer havner utenfor? Moshuus (2007) tar for seg sosiale utstøtingsmekanismer som et begrep i møte med individer som har havnet utenfor. Hvordan noen personer i storsamfunnets målestokk er tapere, men som blir konger i sitt eget miljø. Gjennom sitt feltarbeid ser han på en forskjell mellom større sosiale utstøtingsmekanismer i samfunnet og det han kaller individuelle utstøtingsmekanismer. I Norge på denne tiden var det ikke et sammenbrudd av økonomien, store gateopprør, eller andre hendelser på makronivå som skapte utstøtingsmekanismer, men det var heller på individnivå vi kunne se disse mekanismene (Moshuus, 2007, s. 205). Det var i individets historie vi kunne se hvordan vedkommende ble utstøtt fra samfunnet, gjennom for eksempel konflikter med skole og barnevern. Samme finner vi igjen når man ser på «veiene til elva» som prøver å beskrive hvordan individer har havnet i et gatemiljø der «gatekapitalen» er den sosiale kapitalen som har størst verdi (Sandberg & Pedersen, 2006). Der finner vi fortellingen om individer som hadde utfordringer på skolen og som ikke passet inn i det ordinære arbeidslivet (individuelle utstøtingsmekanismer) og som søkte spenning, maskuline miljøer og et søk etter lederroller (Sandberg & Pedersen, 2006, s. 49).

Begge disse kildene er nå over 10 år gamle, og argumenterer at utstøtingsmekanismene finnes i stor grad på individnivå og ikke på samfunnsnivå. Siden den gang har kravet til utdanning økt betydelig og spørsmålet er da om vi ikke kanskje begynner å nærme oss en så stor endring i samfunnet at vi kan begynne å snakke om sosiale utstøtingsmekanismer på samfunnsnivå?

Utdanningsamfunnet har skapt begreper som «dropout» og «taper» gjennom sitt stadig økende krav til høyere utdanning, og vi skal ikke langt tilbake i tid før vi ser at de fleste var ferdig med skolegang når de fylte 16 år og de kunne gå ut i arbeidslivet (Frønes, 2011, s. 35). Tidligere var høyere utdanning et privilegium for et mindretall individer,

mens det i dagens samfunn har blitt en norm. Hva venter da for de som ikke har forutsetningene, ønskene eller har andre utfordringer som gjør det vanskelig å ta videregående eller høyere utdanning?

2.2 Et arbeidsmarked i endring

NOU 2016:3 (2016) heter «Ved et vendepunkt: Fra ressursøkonomi til kunnskapsøkonomi» og er treffende i sin tittel når det kommer til hvilken kapital som er gjeldende i dagens samfunn. Rapporten trekker frem viktige endringer i dagens arbeidsmarked. En stadig globalisering av samfunnet gjør at vi har et nytt og større arbeidsmarked der internasjonal konkurranse er betydelig. Et globalt arbeidsmarked der arbeidsintensiv produksjon flyttes til andre land og der billig arbeidskraft kan hentes til land gjennom arbeidsinnvandring (Aakvaag, 2008, s. 269; NOU 2016:3, 2016, s. 126; Woodman & Johanna, 2015, s. 32). Teknologisk utvikling gjør også at stadig flere arbeidsoppgaver blir automatisert, noe som fører til at det er mindre etterspørsel etter ufaglærte som kan bidra med håndkraft, og større etterspørsel etter høyt utdannede som kan programmere maskinene. Frem til nå har vi gradvis automatisert «mekaniske» rutineoppgaver. Det vil si erstattet direkte håndkraft med en robot, men rapporten viser også til at den teknologiske utviklingen vil i fremtiden føre til at stadig flere «kognitive» rutineoppgaver vil bli automatisert (NOU 2016:3, 2016, s. 128). Det betyr at ikke bare vil vi se en videre utvikling der yrker som ikke har spesielle krav til utdanning vil fortsette å forsvinne, men også oppgaver som har krevd en «kognitiv» kompetanse fra personer med middels utdanning vil kunne bli erstattet. «Kompetansen i befolkningen er en viktig kilde for produktivitet, og en overgang fra en ressursbasert til en mer kunnskapsbasert økonomi vil kreve høy kompetanse i befolkningen.» (NOU 2016:3, 2016, s. 125).

Videre trekker rapporten frem utfordringen som hører til denne oppgaven, nettopp at det gjennom denne endringen vil være en større andel av befolkningen som vil få store utfordringer med å få tilgang til arbeidsmarkedet, og dermed risikere langvarig utenforskap i samfunnet. Noen av løsningene på disse utfordringene er å få flere til å ta høyere utdanning og minske frafall i videregående opplæring. Rapporten skriver også at det samtidig ser ut til at en vil komme en større etterspørsel til yrker med lave forventninger til kvalifikasjoner. Slik som rengjøring, transport, hotell og restaurant.

Dette som en konsekvens av økt velstand i befolkningen (NOU 2016:3, 2016, s. 135). Sammen med et økt behov for helse og omsorgstjenester til den stadig økende andelen eldre i dagens befolkning, vil dette kunne dekke en del av denne utfordringen.

Denne endringen i arbeidsmarkedet kan synes problematisk på flere områder. Spesielt når det trekkes frem at på grunn av økt velstand hos de som har utdanning vil mennesker som ikke har utdanning kunne få tilgang til flere lavstatus-yrker. Dette kan synes å gå mot et potensielt todelt samfunn der individets forutsetninger for å ta en langvarig utdanning, gjennom sosial kapital i form av nettverk og foreldrenes bakgrunn, ligger til grunn for om individet vil være «innenfor» eller «utenfor». Hvis individet ikke passer inn, så er det individet som må endres. Det er individet som må ha en begrunnelse for å ikke passe inn, eller må kunne referere til det som vi tidligere nevnte som «individuelle utstøtingsmekanismer» i samfunnet. Hva hvis det er slik at det faktisk er sosiale utstøtingsmekanismer i større omfang som gjør seg gjeldende? Mekanismer som kan synes vanskelig å få øye på i et samfunn der vi gransker individet fremfor samtiden vi lever i. Der vi ser på individets diagnoser i stedet for samtidsdiagnosen.

3 Dagsaktuelle artikler

Når vi i denne oppgaven ble bedt om å finne artikler som kunne vise ulike perspektiver innenfor den valgte problemstillingen, ble det benyttet et litteratursøk. Først ble det gjort et databasesøk i søkemotoren «Idunn», en søkemotor for fagtidsskrifter, basert på nøkkelord i oppgaveteksten: «unge utenfor», «inaktiv ungdom», «fracfall», «utenforskap» og «unge på kanten». Som et utvalgsriteria ble det bestemt at tekstene ikke skulle være mer enn ett år gamle, siden problemstillingen omhandler et samfunn som er i stadig endring og der den offentlige debatten i stadighet endrer perspektiver. Fagteksten «Samtidsdiagnose» (Klyve, 2017) ble da plukket ut til oppgaven. Oppgaveteksten ba videre om at man skulle belyse ulike perspektiver, og av denne grunn ble det gjort et tilsvarende søk i søkemotoren «Atekst Retriever» der overnevnte søkeord ble brukt. Samme utvalgsriteria ble benyttet, samt at artikkelen skulle være skrevet i norske, landsdekkende aviser eller magasiner. På denne måten har vi dagsaktuelle artikler både fra fagtidsskrifter og fra ordinær, riksdekkende presse.

3.1 Samtidsdiagnosen som sosiologisk teori

Innenfor sosiologiske teorier har vi et kontinuum mellom to ytterpunkter, der vi på den ene siden har ren empiri i form av data, og i den andre enden av dette kontinuum har vi «ren» teori, samfunnsontologien (Aakvaag, 2008, s. 15). Midt mellom disse ytterpunktene finner man samtidsdiagnoser som en form for teori. Aakvaag (2008, s. 23) beskriver samtidsdiagnoser som den teoritypen som tar for seg hele samfunnet som studieobjekt, men forholder seg til samtiden som avgrensning. Det vil si at samtidsdiagnosene får ikke med seg alle detaljene innenfor en avgrenset sektor i samfunnet, men vil kunne beskrive endringer og trender. Samtidsdiagnoser tar ikke for seg enkeltstudier som empirisk grunnlag, men prøver å bruke foreliggende empiri som grunnlag til generell refleksjon over samtiden. «Samtidsdiagnostisk sosiologi forsøker gjennom noen overordnede begreper, som for eksempel «individualisering» eller «rasjonalisering», å fange inn egenarten til samfunnet som totalitet.» (Aakvaag, 2008, s. 23). Teksten av Arne Klyve (2017) gjør et forsøk på å gi en samfunnsdiagnose, men hodesaklig forsøker han å gi et «varsku» om en utvikling i et samfunn han mener trenger en diagnose.

3.2 «Samtidsdiagnose» av Arne Klyve

Innlegget med tittelen «Samtidsdiagnose» (Klyve, 2017) ble publisert i «Tidsskrift for Psykisk helsearbeid», og ble valgt på grunn av sin dagsaktualitet og tematikk rundt et økende individualiseringsfokus og diagnostisering av individer. Den er skrevet Arne Klyve, utdannet cand. Polit, som har jobbet flere år innenfor rusfeltet. I fjor utga han boken «Sinte, unge, villfarne menn – vårt medansvar» (Klyve, 2016), der han tar for seg problemstillingen «Hvorfor havner unge menn utenfor storsamfunnet». Han mener at dette er ikke individenes utfordringer, men samfunnets ansvar. Dette budskapet kommer tydelig frem gjennom teksten «Samtidsdiagnose» der han retter en sterk pekefinger mot det han mener er en trend i samfunnet; det blir for mange individuelle forklaringer på problemer, og at det settes for mange diagnoser på enkeltindivider i stedet for at det blir satt en diagnose på samtiden man lever i.

«Mange elever sliter i norsk skole. Det er store forventinger om å yte og prestere, og stress og selvskading blant unge er økende. Altfor mange, spesielt gutter, faller fra i utdanningsløpet (motbakkeløpet), og mange elever, spesielt jenter, sliter med nedstemthet og depresjon. Det kan eksempelvis dreie seg om mattefobi, eksamensangst, karakterangst, mobbing eller faglig utilstrekkelighet. Ikke noen av disse lidelsene eller plagene er medfødt; de er systemskapt og skolepåførte.» (Klyve, 2017, s. 75)

I sitatet over ser vi hvordan han eksemplifiserer og får frem poengene som tidligere nevnt. At gjennom økte krav, utover individets forutsetninger til å prestere, skaper man diagnoser og sykelligjør tilstander som er samfunnsskapt som samfunnet bruker som merkelapper på individene som får diagnosene. Han hevder videre at gjennom å ha et samfunn med økt individuelt ansvar har vi også skapt et samfunn der individet utsettes for individuell risiko, og dermed også en tilsvarende økt opplevelse av skyld hvis man ikke klarer å nå opp til disse kravene (Klyve, 2017, s. 74).

«En av disse nye sykdommene er «klinomani», som karakteriseres av en overdreven trang til å bli værende i sengen om morgenen. Vi kan tenke på en ung gutt som gir opp skolen, som faller ut og som snur døgnet. Hva er det å stå opp til? Skolepåførte plager i

form av sterkt teoritrykk, liten relevans eller for den saks skyld manglende oppbakking hjemmefra, kan bli til lidelsen «klinomani». (Klyve, 2017, s. 77)

Her ser vi også et eksempel der Klyve hevder at samfunnet har en trang til å sette diagnoser for å forklare individets handlinger i stedet for å se på omgivelsene rundt individet som mulige årsaker til plagene. Han hevder også at psykiske lidelser som er kommer utenfra bør heller bli kalt sosiale lidelser. Siden det ikke er sider ved individet som burde bli satt ansvarlig for lidelsen, men heller utviklingen i samfunnet.

3.3 «Ikke siden midten av 1990-tallet har andelen unge uten arbeid vært høyere enn i dag.»

Denne tittelen hører til en nyhetsartikkel som ble trykket i Dagens Næringsliv for kort tid siden (Laustsen & Buanes, 2017). Den ble valgt siden den viser flere aspekter av et problemstillingen i oppgaven. Den trekker frem perspektivet til en som står uten jobb, og går derfra videre til å vise til statistikk som sier noe om antallet som står uten jobb og intervjuer da seniorrådgiver Erik Herstad Horgen fra Statistisk Sentralbyrå for å forklare tallene. Videre ønsker artikkelen å vise hva som kan være årsaker til denne utviklingen, og intervjuer da forsker Jon Erik Dølvik fra forskningsinstituttet Fafo. Avslutningsvis forsøker Forskningssjef Nils Martin Stølen i SSB å si noe om framtidsutsiktene når det kommer til frafall og arbeidsledighet blant unge.

«Du må utstråle entusiasme og arbeidsinnsats utover det som er påkrevd for stillingen.» (Laustsen & Buanes, 2017). Sitatet er hentet fra Erlend Lorvik (21) som etter 3 år på studiespesialiserende linje var usikker på hva han skulle utdanne seg videre innen og ønsket å jobbe litt i mellomtiden. Han har sendt ut over 20 søknader uten å få jobb. Senere i artikkelen er han igjen sitert og der forteller han at det kreves en god del planlegging og en god psyke for å klare seg som ung i dagens jobbmarked.

Disse uttalelsene viser hvordan arbeidsmarkedet er tungt og at det ikke bare er å «gjøre jobben sin» for å kunne komme frem i arbeidslivet uten en fullført utdanning som gir en spesifikk sluttkompetanse. Arbeidsmarkedet kan virke såpass presset for denne gruppen at skulle det ligge andre grunner bak at man ikke har fullført utdannelsen sin,

slik som psykiske vansker, sosiale vansker, eller andre grunner, kan arbeidsmarkedet virke helt lukket.

Når det kommer til mulige årsaker til arbeidsledigheten henviser forskerne som er intervjuet til nedgangskonjunkturer, arbeidsinnvandring, teknologisk skifte, færre studenter som tar seg deltidsjobb, flere som er langtidsarbeidsledige og det er færre av disse langtidsarbeidsledige som kommer tilbake i arbeid (Laustsen & Buanes, 2017).

Her ser vi hvordan forskerne trekker frem endringer i samfunnet som årsaker til at flere unge er utenfor arbeidslivet. Flere av disse argumentene er de samme som vi fant igjen i NOU 2016:3 (2016). Samtidig er det noen av disse argumentene som handler om at det finnes en andel langtidsarbeidsledige som har havnet utenfor arbeidslivet, som ikke kommer seg tilbake igjen. Senere i artikkelen ser vi at det også henvises til ungdom som faller fra videregående opplæring og som ikke kommer seg tilbake i skole eller arbeidslivet:

«Mange av disse havner til slutt i uførestatistikken til Nav, som viser at antallet unge uføretrygdede nær har doblet seg på ti år. - Det er også en mer langsiktig trend i retning av at unge i større grad faller utenfor arbeidsmarkedet på en mer varig basis, noe som blant annet kommer til syne i uføreraten blant ungdom, sier Røed.» (Laustsen & Buanes, 2017).

Disse uttalelsene ser ut til å antyde at det er en stor utfordring i forholdet mellom kravene til prestasjon i videregående opplæring, kravene til å lykkes på arbeidsmarkedet og den variasjonen det finnes innenfor befolkningen når det kommer til individuelle forutsetninger, oppvekst, bakgrunn og andre faktorer som spiller inn for at man skal kunne fullføre skole eller komme ut i arbeidslivet. Kan det da være slik at det er lettere å stemple individene med en diagnose i stedet for å se at samfunnet skaper individer som er dømt til å havne på utsiden?

4 Diskursanalyse for å avdekke strukturene

Michel Foucault var en fransk filosof som mente at ikke bare samfunnets strukturer, men også vitenskapen kunne være undertrykkende (Thorsen, 2016). Han hevdet at det moderne prosjektets målsetning om mer frihet til menneskene gjennom kunnskap, heller hadde ført til det motsatte; mindre frihet og mer makt (Aakvaag, 2008, s. 303). På begynnelsen av 1960-tallet introduserte han diskursanalysen som et redskap for å avdekke diskursenes underliggende strukturer. «En diskurs kan defineres som bestemte måter å snakke om bestemte ting på innenfor bestemte domener.» (Aakvaag, 2008, s. 309). Formålet med en slik analyse av diskursen er å avdekke blant annet, hvem som utaler seg, hva som kan sies, når kan det sies og hvilke begreper som blir brukt. Gjennom å bruke begreper fra Foucaults teori om diskursanalyse skal vi se om det er mulighet for å avdekke noen underliggende strukturer i problemstillingen om frafall fra videregående opplæring og manglende innpass på arbeidsmarkedet.

4.1 Produserte virkeligheter

Foucault hevdet at språket ikke er et nøytralt redskap som gjenspeiler en virkelighet, men at språket produserer virkeligheter gjennom underliggende strukturer i diskurser (Aakvaag, 2008, s. 310). Tidlig i denne oppgaven ble det nevnt at det gjennom et økende fokus på frafall i videregående opplæring kunne synes å være slik at det er flere som faller fra i skolen nå enn tidligere, selv om det motsatte er tilfellet (Vedlegg 1; Statistisk Sentralbyrå, 2016). Derimot er det heller slik at det er konsekvensen av frafallet som er den reelle bekymringen og grunnen til et økt fokus på denne problemstillingen.

4.2 Produserte subjekter

Videre hevder Foucault gjennom sin teori at gjennom diskursene skaper samfunnet subjekter (Aakvaag, 2008, s. 310-311). Gjennom denne oppgaven kan vi finne et klart eksempel på dette når vi ser på noen begreper som «dropout» og «taper» som er skapt av et økende krav til utdanning i samfunnet (Frønes, 2011, s. 35). Det samme kommer Klyve (2017) inn på når han hevder at samfunnet har skapt merkelapper i form av et

overveldende register av diagnoser som blir satt på individer. Individer som ikke har disse medfødt, men som blir påført disse gjennom omgivelsene og systemene. Et siste eksempel på dette, som ikke er nevnt tidligere i oppgaven, er begrepet, og subjektet, «en NAV-er». Dette begrepet ble brukt først i 2012 som en betegnelse på subjekter som ønsket et friår fra skolen før de fortsatte utdanningen sin eller gikk ut i arbeid, på det offentliges regning (Rostad, 2012). Tre år senere har diskursen endret dette begrepet til å nå også gjelde voksne, høyt utdannede mennesker som også kjenner på utfordringene i arbeidsmarkedet (Øimoen, 2015).

4.3 Kollektive identiteter

Diskurser skaper grupperinger gjennom å definere hvem som er «vi» og «dem». Hvem som er innenfor og utenfor (Aakvaag, 2008, s. 311). Med dette hevder også teorien at diskursen som betegner grupperinger gjør at mennesker begynner å gruppere seg selv inn i disse. Grupper som kanskje faktisk ikke eksisterte tidligere skapes av mennesker som finner sammen basert på en diskurs.

«NAV-er» er tidligere nevnt, og vi kan her også trekke inn et begrep som er brukt i artikkelen fra Dagens Næringsliv (Laustsen & Buanes, 2017) om «unge uføretrygdede». Et begrep som er hentet fra en ytelse NAV gir til unge personer som er uføre, men som blir videre brukt som en samlebetegnelse på en gruppe som i utgangspunktet kan være ellers veldig forskjellige, men mottar samme ytelse. Klyve (2017) trekker også dette frem når han hevder at «En diagnose sier hvordan individet skal oppfatte seg selv og hvordan samfunnet skal oppfatte personen.» (Klyve, 2017). Diagnosene som vi setter på individer gjør at vi grupperer de. Dette henger også sammen med Foucaults teori om panoptisk disiplinering, der individet gjøres til et objekt av å definere seg selv gjennom merkelapper i stedet for sin egen individuelle historie (Aakvaag, 2008, s. 320).

En slik gruppering ser vi da også kunne ligge til grunn for den utstøtingsmekanismen som Moshuus (2007) og Sandberg og Pedersen (2006) nevner gjennom forskjellig definisjon av hva som er positiv sosial kapital i samfunnet. Vil man da kunne argumentere for at vi går fra individuelle utstøtingsmekanismer i samfunnet til større sosiale utstøtingsmekanismer ved at vi i større grad skaper store grupperinger gjennom

nettopp en offentlig diskurs der vi definerer en individet i grupper som enten er, som nevnt, «vi» eller «dem»?

4.4 Diskursanalysens sosiale fakta

Trekker vi tråden videre ser vi da at diskurser til slutt legger til rette for hva mennesker gjør sammen, og strekker seg da mot en samfunnsontologisk konsekvens av diskursen (Aakvaag, 2008, s. 311). På bakgrunn av de tre første overnevnte sidene av diskursen ender vi opp med at menneskers relasjoner og handlinger med hverandre påvirkes. Det blir raskt definert hva man forventer av de etablerte subjektposisjonene i diskursivt etablerte identiteter/grupper.

Sett ut fra denne oppgavens problemstilling, vil vi da forstå dette som at gjennom diskursanalysen kan vi avdekke underliggende strukturer i samfunnet. Den viser etablerte virkeligheter om samfunnets tilstand; arbeidsledighet og frafall i skolen, og skaper merkelapper hos individer, som igjen gjør at vi definerer de i grupper. De som er arbeidsledige, de som er «dropouts», de som er «NAV-ere», de som er tapere eller unge uføretrygdede. Så skaper vi til slutt noen holdninger til disse som viser seg i relasjoner. Hvordan forholder vi oss til de som trenger noen friår fra skolen og som ikke får jobb? Ser «vi» på «dem» som unnsyltrere og «NAV-ere»? «Vi» kan begynne å stille spørsmål rundt hvorfor «de» som går på uføretrygd mottar dette, når «vi» ser at «de» kan gå i butikken, «de» er i sosiale lag og sitter ikke hjemme og er uføre?

Gjennom å skrive teksten over viser det også hvor vanskelig det er å vise til individene uten å definere «de» som en gruppe, og hvor lett det er å måtte ansvarliggjøre individene for noe som er en endring i samfunnet.

5 Oppsummering

Gjennom oppgaven har jeg belyst problemstillingen gjennom flere perspektiver. For å forstå hvorfor det er så mange unge som faller fra videregående opplæring må man både forstå hvem dagens ungdom er, og ikke legge til grunn sin egen ungdom, samtidig som man må forstå endringene i samfunnet ungdommen vokser opp i. Da vil en kunne avdekke forskjellige utstøtingsmekanismer, både på individ og samfunnsnivå. Gjennom å se på dagens diskurs om denne problemstillingen kan vi også se hvordan merkelapper blir konstruert og som vi selv bruker på oss selv for å beskrive oss. Merkelapper og diagnoser vi kanskje heller burde sette på samtiden og samfunnet vi lever i.

6 Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Backe-Hansen, E., & Hydle, I. (2010). Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge : flervitenskapelige politikk- og forskningsutfordringer NOVA-rapport (online), Vol. 20/2010. Hentet fra http://www.nova.no/asset/4609/1/4609_1.pdf
- Frønes, I. (2011). *Moderne barndom* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Frønes, I. (2013). *Å forstå sosialisering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Glaser, V. (2008). Individualisering av barnet - Nye tider og nye krav til det moderne foreldreskap. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst : nye tider, nye krav* (s. 122-133). Oslo: Universitetsforl.
- Klyve, A. (2016). *Sinte, unge, villfarne menn : vårt medansvar*. Bergen: Fagbokforl.
- Klyve, A. (2017). Samtidsdiagnose. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 13(01), 73-79.
- Krokan, A. (2008). Oppvekst i det digitale nettsamfunnet - Utfordringer for utdanningsinstitusjonene. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst : nye tider, nye krav* (s. 134-148). Oslo: Universitetsforlaget.
- Laustsen, E., & Buanes, F. (2017, 28.02). Ikke siden midten av 1990-tallet har andelen unge uten arbeid vært høyere, *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <http://www.dn.no/talent/2017/02/27/2051/Arbeidsliv/ikke-siden-midten-av-1990-tallet-har-andelen-unge-uten-jobb-vaert-hoyere>
- Moshuus, G. H. (2007). Konge og taper - historien om Vat : etnografi på gata og kulturoversettelse. I Ø. Fuglerud & T. H. Eriksen (Red.), *Grenser for kultur? : perspektiver fra norsk minoritetsforskning* (s. 188-208). Oslo: Pax, 2007.
- NOU 2016:3. (2016). Ved et vendepunkt: Fra ressursøkonomi til kunnskapsøkonomi - Produktivitetskommissjonens andre rapport Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-3/id2474809/>
- Rostad, K. (2012, 05.12). Å nave er årets nyord, *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.nrk.no/kultur/a-nave-er-arets-nyord-1.9411357>
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P.-H. (2012). *Bære eller bryte : kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (3 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sommer, D. (2014). *Barndomspsykologi : små barn i en ny tid* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Statistisk Sentralbyrå. (2016). Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2010-2015. fra <https://www.ssb.no/vgogjen>
- Thorsen, D. E. (2016). Michel Foucault. *Store Norske Leksikon*. fra https://snl.no/Michel_Foucault
- Vike, H. (2004). *Velferd uten grenser : den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo: Akribe.
- Woodman, D., & Johanna, W. (2015). *Youth and generation : rethinking change and inequality in the lives of young people*. London: Sage.
- Øia, T., & Vestel, V. (2014). Generasjonskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 14(1), 99-133.
- Øimoen, M. (2015, 21.09). Naver? Kunne vært deg. Kunne vært meg., *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Naver-Kunne-vart-deg-Kunne-vartmeg-27849b.html>

7 Vedlegg 1

1. Analysegrunnlag

Vis Søkenavn

- frafall videreg...
- frafall
- frafall skole

Kopi av "frafall videreg..."

Fra 01.01.1945 Til 13.03.2017

Legg til

2. Visningsvalg

over tid

per kilde

per kildekategori (papir)

per medietype

per fylke

Alternativ

søylediagram

per år

sammenlign

Farge: Standard

Oppdater

Dekning over tid, totalt 40881 artikler: frafall videreg..., frafall, frafall skole

